

KOGNITYVIOJI PSICHOLOGIJA IR MORALĖS FILOSOFIJA: AR TVIRTOS KOGNITYVINĖS IR MORALINĖS RAIDOS PARALELĖS?

Mindaugas Briedis

Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Filosofijos ir politologijos katedra
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius
Tel./faks. (370-5) 274 48 66
El. paštas: mindaugas.briedis@hi.vgtu.lt

Evaldas Kazlauskas

Vilniaus universitetas
Klinikinės ir organizacinės psichologijos
katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. (370-5) 266 76 05
El.paštas: evaldas.kazlauskas@fsf.vu.lt

Straipsnyje analizuojami argumentai, pagrindžiantys paralelizmą tarp kognityvinės ir moralinės raidos. Keliamas klausimas, ar šios dvi universalios raidos formos yra fundamentaliai tarpusavyje susijusios, jei taip, tai kokių būdu? Straipsnyje keliamiems uždaviniams spręsti visų pirma privalu pateikti universalios šio paralelizmo tipus. Tam geriausiai pasitarnauja Lawrenso Kohlbergo pateikta chrestomatine tapusi kognityvinės ir moralinės raidos komplementarumo hierarchija, savo ruožtu įkvėpta J. Piaget idėjų.

Nors Kohlbergo sistema padeda struktūruoti psichologinius ir moralinius procesus, konstruoti praktinę veiklą numatančius argumentus, joje yra daug keblumų, kuriuos ir pasistengsime išryškinti bei aptarti. Visų pirma, straipsnyje kritiškai analizuojami pamatiniai Kohlbergo pateikti asmens raidos viziją apibūdinantys principai. Antra, kvestionuojamas bendrasis šios vizijos principas, tai yra paralelizmas tarp kognityvinės ir moralinės brandos. Pamatinių Kohlbergo sistemos aspektų pristatymas, revizija, kritika ir yra šio straipsnio probleminė ašis. Moralės filosofijos bei kognityviosios psichologijos gretinimas iš naujo pateikia pamatinius šių disciplinų teorinės žiūros objektus – žmogaus pažintinę veiklą ir moralinę brandą. Tai leidžia ne tik praplėsti kognityviosios psichologijos nagrinėjamų problemų lauką, bet ir parodyti, kaip naudojant kognityviosios psichologijos metodologiją, psichologija gali prisidėti prie moralės filosofijos problemų sprendimo. Straipsnio tematika reikalauja tarpdisciplininio požiūrio, todėl leidžia svarbiausiuose probleminiuose kognityvumo ir moralės problematikos laukuose sudurti filosofiją ir psichologiją, kartu numatant platesnes išvadas šių disciplinų savivokos klausimais.

Pagrindiniai žodžiai: moralinė raida, kognityvinė raida, raidos stadijos, moralės filosofija, psichologija.

Išvadas

Ar egzistuoja universalios¹ asmenybės psichologinės raidos stadijos? Ar galima išskirti „stadijas“ moralinėje raidoje? Kaip suprasti kognityvinių gebėjimų raidą ir moralinę brandą? Ar/ir kaip šie procesai tarpusavyje susiję? Kitaip tariant, jei egzistuoja visiems individams (nepriklausomai nuo sociokultūrinio konteksto) bendri kognityvinių procesų raidos modeliai, ar tokios charakteristikos nužymi ir visiems individams bendrą „moralinio brendimo“ programą? Tai yra, ar galime suformuluoti tokius moralinius įsitikinimus, vertybes, apsisprendimo struktūras ir elgesį, kuris būtų bendras visiems individams ir dėsningai koreliuotų psichologinės ir moralinės raidos slinktis? Nepaisant dominuojančių teigiamų atsakymų į šiuos klausimus, slinktyt moralės filosofijos ir kognityviosios psichologijos sferose verčia iš naujo svarstyti kognityvinės ir moralinės raidos sąsajas.

¹ Šiandieną moralės filosofijoje dominuoja į moralinį subjektą orientuota etika, teigianti, kad būtent individualus kontekstas – asmeniniai troškimai, projektai ir pan. konstituoja tikruosius moralinius tikslus ir apribojimus. Šis požiūris oponuoja beasmeniam, nešališkam, „viešam“ tradicinio moralinio mąstymo tonui. Tačiau nepaisant gausių reliatyvistinių tendencijų, psichologiniai tarpkultūriniai ar lyčių studijų tyrimai neįrodo, kad yra esminių tarpkultūrinių ar lyčių skirtumų sprendžiant moralines dilemas (Jaffee and Hyde 2000; Gibbs et al. 2007). Universalizmas moralės filosofijoje reiškia, kad nors moraliniai sprendimai susiję su kokrečiu asmeniu kokrečioje situacijoje, jie privalo pareiti iš bendrųjų tos situacijos bruožų, būdingų ir kitiems apsisprendimo kontekstams. Todėl darant sprendimą tarsi išpareigojama ir kitus atvejus vertinti analogiškai. Tuo universalizmas yra formalizmas, nes aktualus sprendimas subordinuojamas atrankos kriterijams, pagal kuriuos nustatomas moralinis atvejis „panašumas“. Tačiau bendrai sutariama, kad ši idėja išreiškia vieną pamatinių moralės bruožų. Vienaip ar kitaip tam pritarė D. Hume'as, A. Smithas, I. Kantas, R. M. Hare ir kiti. Pastarosios pozicijos laikosi ir straipsnio autoriai.

Greta subordinacijos ar asimiliacijos sąryšių dažniausiai šios dvi universalios individo raidos formos buvo ir yra susiejamos komplementarumo santykiu. Tai plaukia iš akivaizdaus fakto, kad tam tikra kognityvinė branda tikrai numato moralinę brandą, juk nesitikime, kad kūdikis racionaliai suvoks kategorinį imperatyvą, pamatinius utilitarizmo principus, ar pateiks kitokių abstraktaus moralinio samprotavimo pavyzdžių. Tačiau tai tik reiškia, kad moralinė raida negalima be kognityvinės, tad įrodo, kad kognityvinė raida yra *būtina*, bet nebūtinai *pakankama* moralinės raidos sąlyga. Tuomet galima suformuluoti ašinių šio straipsnio klausimą: ar kognityvinė ir moralinė raida susijusios taip, kad moralinė žengia koja kojon su kognityvine, ar bent jau su tam tikrais kognityvinės brandos aspektais?

1. Moralės klausimai kognityviojoje psichologijoje

XX a. pirmojoje pusėje moralinės ir asmenybės raidos problemos psichologijoje buvo analizuojamos psichodinaminės paradigmos rėmuose. Dėl Sigmundo Freudo sukurtos psichoanalizės įtakos didelis dėmesys buvo skiriamas ankstyvajai raidai ir pasaūmonėje vykstantiems konfliktams sprendžiant moralinius klausimus. XX a. 7–8 dešimtmetį psichologijoje psichoanalitinę paradigmą pakeitė kognityvioji psichologija². Psichologai vėl sugrįžta prie psichologijos, kaip racionalaus mokslo, idėjos, teigdami, kad pagrindinis psichologijos objektas turėtų būti žmogaus pažintinė veikla.

Vienas įtakingiausių kognityviosios psichologijos atstovų šveicarų mokslininkas Jean Pia-

² Pirmasis kognityviosios psichologijos terminą pavartojo Neisser (1967).

get (1896–1980) atskleidamas, kaip asmens raidoje kognityviniai gebėjimai kinta nuo sensoromotorinės stadijos iki formalių operacijų, pagrindžia kognityvinės raidos universalumą (Piaget 1977). Piaget genetinės epistemologijos teorijoje kognityviniai procesai (serijavimas, klasifikavimas, akomodacija ar asimiliacija) paaiškina, kaip žmonės išmoksta pažinti pasaulį (1971). Piaget yra neabejotinas kognityviosios psichologijos autoritetas, kurio darbus su Freudu sunku gretinti, tačiau net ir remdamiesi skirtinga metodologija ir prioritetą teikdami pažintiniams procesams (Piaget) ir pasąmonės funkcionavimui (Freudas), matome, kad šiuos autorius vienija porą idėjų: abu bando atrasti universalius psichikos principus ir abu didžiulį dėmesį skiria asmens raidai.

Piaget kognityviojoje psichologijoje nemažas dėmesys skiriamas moralinei raidai (Piaget 1932/1997). Į moralę žvelgdamas kaip į socialinio sukurtų taisyklių visumą, jis pradėjo tirti moralės raidą analizuodamas, kaip socialinių interakcijų metu vaikai išmoksta žaidimų taisykles. Iki 10–11 metų vaikai suvokia taisykles kaip nekintamas, tuo tarpu vyresni vaikai jau suvokia taisyklių reliatyvumą. Piaget išskirtos dvi pagrindinės moralinės raidos stadijos, glaudžiai susijusios su kognityvine raida. 10–11 metų amžiaus vaikų (formalių operacijų stadijos pradžia) moraliniai samprotavimai skiriasi nuo jaunesnių vaikų (1932/1997: 124). Pavyzdžiui, jaunesni kaip 10 metų vaikai, lyginami dvi situacijas, kuriose 1) mažas berniukas Johnas netyčia sudaužo 15 puodelių ir 2) mažas berniukas Henry sudaužo tik vieną puodelį bandydamas pavogti uogienę, mano, kad pirmas yra blogesnis. Taigi, jaunesni vaikai samprotaudami apie moralę, daugiau remiasi padariniais, o vyresni vaikai daugiau remiasi elgesio motyvais (Piaget 1932/1997: 133). Šiais tyrimais Piaget praplėtė kognityviosios psichologijos nagrinėjamų problemų

lauką parodęs, kad psichologai gali tirti ne tik suvokimą, dėmesį, atmintį, kalbą ar mąstymą, bet ir spręsti moralės filosofijos problemas, taikydami kognityviosios psichologijos metodologiją. Piaget mėginimas analizuoti mąstymo procesus sprendžiant moralės klausimus padarė didelę įtaką vienam žymiausių moralės dilemų tyrėjų Lowrencui Kohlbergui.

Jau keletą dešimtmečių viena populiariausių šio klausimo refleksijų yra raidos psichologo, plačiai cituojamo moralės filosofijoje, Lawrenco Kohlbergo (1981) sistema. Jis empiriniais tyrimais analizuodamas, kaip žmonės samprotauja sprenddami sudėtingas etikos dilemas, sudarė moralinės raidos stadijų modelį, išskyrė ir susistemino moralinės raidos pakopas ir teigė komplementarumą tarp moralinių ir kognityvinių raidos stadijų. Kohlbergo darbai parodo žmogaus kognityvinių procesų svarbą sprendžiant moralines dilemas: tobulėjant kognityviniams gebėjimams neišvengiamai evoliucionuoja asmens moralė. Kognityviniai gebėjimai, be kita ko, numato loginio mąstymo charakteristikas – samprotavimą, abstrahavimo gebėjimą, konstruktyvios vaizduotės galias, gebėjimą konceptualizuoti ir pan. Nors Kohlbergo sistema padeda struktūruoti kognityvinius ir moralinius procesus, konstruoti praktinę veiklą numatančius argumentus, ji kelia daug keblumų, kuriuos ir pasistengsime išryškinti bei aptarti.

2. L. Kohlbergo asmens raidos vizija

Kohlbergas išskiria tris moralinės raidos lygmenis, kiekvieną dar padalindamas į dvi stadijas³. Šie etapai, autoriaus įsitikimu, yra būdingi kiekvienam socializuotam individui, o

³ Straipsnyje remsimės „klasikiniu“ Kohlbergo veikalu *Essays on Moral Development: Vol. I*, tačiau pagrindinės sistemos idėjos buvo subrandintos jau anksčiau jo darbuose (Kohlberg 1971, 1976).

tam tikras judėjimas juose yra kiekvieno žmogaus gyvenimo konstanta. Kita vertus, Kohlbergas neteigia, kad visi individai gali ir turi pasiekti šeštąją stadiją. Asmuo gali gyventi visavertiškai ir penktojoje, ir net (sąlyginai) ketvirtojoje stadijoje. Tačiau svarbu tai, kad norint pasiekti šeštąjį lygmenį, neišvengiamai teks pereiti visus kitus.

Ikikonvencinis lygmuo. Pirmoji stadija yra „bausmės ir paklusnumo“. Šioje stadijoje *vie nintelė* tinkamo elgesio priežastis tėra bausmės vengimas. Kitų individų rūpesčiai ir interesai pačiam veikėjui yra irelevantiški, kol yra reglamentuojami bausminės praktikos. Antroji stadija – tai individualių instrumentinių tikslų ir pariteto stadija. Čia individas jau siekia asmeninių tikslų tiek, kiek leidžia suvokimas, kad kiti tokių taip pat turi. Suvokiama, kad visi turi teisę į savo interesus, kuriuos reikia derinti. Konfliktai turi būti sprendžiami instrumentinės savitarpio pagalbos būdu.

Konvencinis lygmuo. Trečioji stadija nužymi tarpasmeninių santykių, įvairių abipusiškumų ir suderinamumo erdvę. Šioje stadijoje kitų individų, jų grupių ir aplinkos apskritai lūkesčiai įgyja fundamentalią reikšmę. Pažymėtina, kad tokiomis aplinkybėmis grupės, kuriai priklauso individas, interesai gali nustelbti asmeninius. Atsiranda gebėjimas „įlįsti į kito kailį“. Teisingi moraliniai apsisprendimai priklauso nuo artimųjų lūkesčių, kuriuos dera išpildyti reglamentuotu elgesiu. Ketvirtoji stadija yra socialinės sistemos ir ją palaikančios sąžinės veikimo zona. Individas yra lojalus institucijai, kuri palaiko jo socialinę egzistenciją. Moraliai pateisinami poelgiai sutampa su institucinėmis pareigomis ir prievolėmis. Tokiu būdu teisingi veiksmai palaiko instituciją ir bendrą socialinę schemą.

Pokonvencinis lygmuo. Penktoji stadija – tai socialinio kontrakto ir prigimtinių teisių išsąmoninimo zona. Atrandama tokia racionali

perspektyva, kuri leidžia formuluoti tam tikras vertybes ir teises (gyvybės, laisvės ir pan.), kurių svarba nepareina nuo socialinių institucijų kaip ir nuo konkrečių visuomenių ypatumų. Pačios visuomenės prasmė susiveda į galimybę siekti bendrojo gėrio ir padalinti jį kuo didesniai žmonių skaičiui. Jei tokios vertybės nėra visuomenėje puoselėjamos, individas turi visišką moralinę teisę kritikuoti socialinę tvarką, o teisingi poelgiai tampa visuomenėje priimtų vertybių puoselėjimu *todėl, kad* jos yra bendražmogiškai vertingos. Moralus elgesys priklauso nuo racionalaus moralinių standartų suvokimo ir išpareigojimo savo racionalumui. Šeštoji stadija yra universalių etinių principų universumas. Čia numatoma, kad egzistuoja bendri, visiems privalomi etiniai principai pirmesni už juridiskai įtvirtintas ar instituciškai palaikomas prievolės. Moralus elgesys neatsiejamas nuo šių principų išsąmoninimo, pareigos struktūros ir kitų, su išlygomis I. Kanto formuluotėms priskirtinų principų.

Pati tokio sisteminio Kohlbergo požiūrio į moralinę raidą esmė yra ir labiausiai provokuojanti: individai pradeda sąmoningą socialinę veiklą, užsiėmę išimtinai egocentrinę nuostatą, o dėl kognityvinių gebėjimų raidos, kuri savo ruožtu yra lemiama nuolatinio poreikio spręsti vis sudėtingesnius socialinius konfliktus, bei žmogaus gebėjimo užjausti (*sympathy*) plėtros, pagaliau įgyja altruistinę, į kitą atsižvelgiančią perspektyvą, kurios galingiausia išraiška ir yra šeštoji stadija.

Kiekviena pakopa išreiškia kognityvinės raidos žingsnį, kuris užtikrina moralinės brandos formą: „aš pristatau psichologinę teoriją, kuri paaiškina, *kodėl* judėjimas visuomet yra nukreiptas viršun ir vyksta nekintama seka. Ši psichologinė teorija iš esmės sutampa su mano *filosofiniu* teiginiu, kad aukštesnės pakopos yra labiau moraliai adekvačios nei žemesnės. <...> Todėl teigių paralelizmą tarp psi-

chologinės raidos teorijos ir formalistinių moralės teorijų remdamasis tuo, kad formalūs psichologinės raidos kriterijai telpa į formalius moralės preskriptyvumo ir universalumo kriterijus“ (Kohlberg, 1981: 131).

Trumpai tariant, kognityvinė ir moralinė raida, teigiama, eina kartu, nes (1) konfliktai yra neeliminuojama socialinių interakcijų visumos dalis; (2) apeliacija į moralę iš esmės yra vienintelis patenkinamas šių konfliktų sprendimo būdas; ir (3) todėl, kad konfliktai darosi vis sudėtingesni, privalu judėti „aukštyn“, tai yra atrasti adekvačias moralinio žinojimo ir argumentacijos formas, idant išspręstume šiuos konfliktus adekvačiai. Moralinis mąstymas kiekviename aukštesniame lygmenyje yra moraliai adekvatesnis ir *kartu* kognityviai sudėtingesnis, tai yra nuolat aprėpian-tis naujas samprotavimo formas, nei vien taitantis senas naujoms aplinkybėms. Suaugęs asmuo, kurio kognityviniai gebėjimai būtų ekvivalentiški penkiamečio vaiko gebėjimams, negalėtų pasiekti ketvirtosios stadijos ir toliau, nes toks individas nepasizymėtų abstrakčiu mąstymu, kokio reikalauja paskutinės pakopos. Kita vertus, toks individas nesugebėtų net suformuluoti moralinių problemų, būdingų žemesnėms pakopoms.

Asmens priklausymą vienai ar kitai stadijai galima nustatyti pagal jo reakcijas bei apsisprendimus įvairių moralinių scenarijų aki-vaizdoje, pavyzdžiui, *Heinzo dilemos* atveju (1981)⁴. Šis hipotetinis eksperimentas vaizduoja, kaip mirtinai serganti moteris priklauso nuo vaisto, kuriam išgyti nepakanka pinigų. Turėdamas tik pusę reikiamos sumos ir neįkalbėjęs vaistininko, moters vyras (Heinzas) iš-

laužia į vaistinę. Pagal Kohlbergą, Heinzas el-giasi teisingai, nes gyvybė yra vertingesnė už nuosavybę; tačiau priduria, kad tik šeštoji pakopa sudaro pakankamas sąlygas išspręsti šią dilemą, prieš tai parodęs kitų stadijų sprendimų neadekvatumą.

Net penktoji stadija neužtikrina tokios iš-vados, nors ir pripažįsta vertybes, kurios yra nepriklausomos nuo visuomenės. Taip yra todėl, kad penktojoje stadijoje moralė yra grindžiama racionaliū sutarimu, siekiant suteikti didesnę gėrį kuo didesniai narių skaičiui, nors tiek gyvybę, tiek ir laisvę bei nuosavybę laikant nediskutuotinomis vertybėmis. Ketvirta stadija nesprenžia dilemos, nes seka įstatymu, o įstatymas gali pritarti, o gali ir nepritari *bet kurios* gyvybės apsaugai (pavyzdžiui, abortų, mirties bausmės ir panašiuose klausimuose). Pirmosios trys stadijos apskritai negali užtikrinti pagarbos gyvybei idėjos, todėl net nėra svarstytinios, kaip galimi dilemos sprendimai. Nei kitų lūkesčiai (3 stadija), nei paties interesai (2), nei bausmės vengimas (1), kaip gėrio ir blogio distinkcijos, dažniausiai neliečia gyvybės *savaime* vertės.

Esminis šeštąją raidos stadiją pasiekusių asmenų bruožas, pagal Kohlbergą, yra kognityvinis abipusiškumo (*reversibility*) gebėjimas: „moralinis sprendimas privalo būti abipusiškas, tai yra mes turime gebėti susigyventi su savo sprendimais ir vertinimais, net apsikeitę vietomis su kitais sprendžiamoje situacijoje“ (1981: 197). Vėliau jis priduria: „šeštosios stadijos nariai gali sutarti todėl, kad jų sprendimai yra visiškai abipusiški: jau iki sprendami, jie yra užsiėmę visų kitų perspektyvą tiek, kiek tai įmanoma, kai perspektyvos konfliktuoja“ (1981: 214). Abipusiškumas, pagal Kohlbergą, visų pirma yra gebėjimas užjausti (*sympathy*), įgijęs logiškiausią išraišką socialinių interakcijų kontekste. Tokio (kognityvinio) gebėjimo išugdymas neišvengiamai numato, kad

⁴ Nors moralės filosofijoje dažnai pasitelkiama fantazija tokioms ir panašioms hipotetinėms situacijoms kurti, analogiško „svorio“ moralinių dilemų gau-siu ir tikrovėje, pavyzdžiui, svarstant abortų klausimą.

„bet kuris asmuo, suvokiantis gyvybės ir nuosavybės vertybes, pirmąją laiko viršesnę“ (1981: 123), o šeštojoje stadijoje ši distinkcija „matoma kaip dienos ir nakties skirtis“.

Prieš pradėdami kritiškai analizuoti Kohlbergo pateiktą struktūruotą įvairiapusės asmens raidos viziją, turime pastebėti, kad, pirma, jis pats nemanė, jog daugelis individų *gali* pasiekti šeštąją stadiją (du trečdaliai suaugusių žmonių „patalpinami“ į ketvirtąją). Antra, nors ir pripažindamas paralelizmą tarp kognityvinių ir moralinių pakopų, Kohlbergas nelaiko jo tobulu: „neretai moralinė asmens stadija vienu ar dviem punktais atsilieka nuo kognityvios“ (1981: 138). Trečia, ir svarbiausia, jis pastebi, kad tie, kurie *geba* samprotauti šeštojo lygmens abstrakcijomis, *gali nenorėti* nugyvento tokio „kankinio“ gyvenimo, kokį ikūnijo Sokratas, Abraomas Linkolnas, Mahatma Gandis ar Martinas Liuteris Kingas, todėl „renkasi žemesnių lygmenų sąlygotumus“ (1981: 139)⁵.

Pridurkime ketvirta, Kohlbergo asmens raidos vizija nėra neutrali etikos teorijų požiūriu. Jis teigia, kad šeštoji stadija (į kurią krypta visa sistema) „yra deontologinė moralės teorija“ (1981: 169), kai penktoji stadija yra utilitarinė. Vadinas, jei kiekvienas aukštesnis lygmuo išreiškia tinkamesnę moralei samprotavimo būdą, galima teigti, kad deontologinis požiūris yra viršesnis už utilitarinį, o tai yra mažų mažiausiai diskutuotina (Campbell and Christopher 1996).

3. Kritinė Kohlbergo teorijos revizija

Kohlbergo atveju labiausiai intriguoja tezė, kad moralinis samprotavimas utilitarizmo

⁵ Čia derėtų prisiminti, kad kognityvioji moralės raidos teorija yra ribota, nes moralinis samprotavimas visiškai nebūtinai suponuoja moralinį veiksmą.

kategorijomis (Jeremy Bentham, John Stuart Mill ar Henry Sidgwick) reikalauja menkesnių kognityvinių gebėjimų nei deontologinis, pavyzdžiui, Kanto. Neaišku, kuo Kohlbergas grindžia savo teiginį, kad deontologinis žinojimas yra kognityviai sudėtingesnis nei utilitarinis. Veikiausiai atsakymas tas, kad pamatinis šeštajai stadijai priklausančių individų kognityvinis gebėjimas, kaip minėta, yra abipusiškumas, kaip gebėjimas vaizduotėje patalpinti save į *kito* situaciją ir priimti sprendimą, kuris, kiek tai galima, atsižvelgia į kito interesą ir požiūrį. Tokiu būdu iš abipusiškumo gebėjimo išvestas moralinis sprendimas yra absoliučiai neegocentris. Tačiau tokia šeštosios pakopos charakteristika neįrodo, kad deontologinis moralinis samprotavimas yra kognityviai sudėtingesnis už utilitarinį.

Pasak Kohlbergo, kognityvinis abipusiškumo gebėjimas susietas su universalistinės etikos reikalavimais, *a priori* turi savyje fundamentalų moralinį turinį, todėl šeštosios stadijos nariai „automatiškai“ suvokia, kad gyvybė vertingesnė už nuosavybę, kas utilitarizmo atveju nebūtų akivaizdu. Taigi kognityvumo svarba Kohlbergo teorijoje aiškiausia išreikšta distinkcijoje tarp penktosios ir šeštosios stadijų.

Penktosios ir ypač šeštosios stadijų kognityviniuose gebėjimuose glūdi solidus moralinis žinojimas. Taigi kognityviniai gebėjimai *a priori* užtikrina, kurios (ir koku būdu) moralinės vertybės turi būti pasitelktos: visuomenė turi gerbti gyvybę ir nuosavybę penktosios stadijos atveju, o šeštosios atveju gyvybė yra aukščiau už nuosavybę. Pirmųjų stadijų kognityviniai atitikmenys savyje neturi jokio pamatinio moralinio žinojimo, tai yra negali apibrėžti jokios konkrečios moralinių vertybių aibės, kuri charakterizuotų tų stadijų sąlygotumuose veikiančią asmenį.

Pirmajai ir ketvirtajai stadijai imtinai priklausančios individai apibrėžiami veikiau pa-

gal būdą, kuriuo jie ateina iki tam tikrų tą moralumo lygmenį atitinkančių vertybių. Ketvirtosios stadijos atveju informaciją apie vertybes pateikia individui „gimta“ visuomenė, trečiojoje stadijoje – grupė, su kuria asmuo tapatinasi. Antrojoje stadijoje vertybės sutampa su asmeniniu interesu apimant ir faktą, kad kiti taip pat turi interesų, tuo tarpu pirmojoje stadijoje teisinga tai, kas nenusipelno bausmės. Visos šios keturios stadijos tarsi išreiškia vieną „dimensiją“, kurioje įvairiai, bet iš esmės taip pat net ne derinamasi, o veikiau tapatinamasi su kitų interesais, ir kuo aukštesnė stadija, tuo su didesnio rato interesais tenka sutapti. Čia nenumatomas joks vertybių, su kuriomis tapatinamasi, apibrėžimas ar hierarchija. Tad ketvirtosios stadijos požiūriu, visuomenė, kuri gintų savo homogeniškumą marginalinių etninių grupių teisių sąskaita, būtų tiek pat vertinga, kaip ir ta, kuri laikytų žmones lygiais, nepriklausomai nuo jų etninių skirtumų. Taigi bet kokios visuomenės nariams deranti „moralinė branda“ neišvengiamai numato visuomeninių interesų ir vertybių priėmimą (ketvirtojoje stadijoje) kaip tapatinimosi proceso kulminaciją.

Tačiau pradėdant penktąją stadiją, atsiranda jau *kokybinis* moralinės raidos charakteristikos skirtumas. Čia jau ne šiaip pagilinamas ar išplečiamas tapatinimosi su kitais mechanizmas, o atsiranda sprendimo apie interesų ir vertybių turinį bei hierarchiškumą reikalavimas. Kitaip nei ankstesnėse, šioje stadijoje gyvybė ir laisvė nustoja būti diskusijų (dėl vertybės statuso) dalykais. Taip pat pirmą kartą moralinė raida apima ir kritinį elementą, tai yra dabar moralinės raidos rodikliu tampa ir sugebėjimas (kognityvinis) kritikuoti tuos (tai), su kuo tapatiniesi. Tad visuomenė, kuri vertina gyvybę, bet ne laisvę, gali būti individo paskelbta neteisinga, net nepriklausomai nuo to, ką liudija daugumos taisyklė. Taip at-

siranda *moralinės drąsos* reikalavimas, kylantis iš galimybės nesutapti su nekritiška kitų ar visuomenės apskritai moraline perspektyva. Individai, kurie yra pasiruošę „pagarsėti“ tuo, kad išpažįsta vertybes, kurios nėra priimtinos daugumai jų „socialinių kolegų“, demonstruoja moralinę drąsą. Įvairiose epochose galima išskirti tokių, savo laikmečio moralinio klimato nesušildytų individų, pavyzdžiui, vergijos priešininkų ar politinės Bažnyčios galios kritikų. Tai reiškia, kad ši drąsos atmaina nėra socialiai beprasmė ir bereikšmė.

Subtilus skirtumas tarp penktosios ir šeštosios stadijų reiškia ne tik, kad šeštajai stadijai yra būdingi kognityviniai gebėjimai, numatantys fundamentalesnį moralinį žinojimą bei platesnę kritinę perspektyvą, tačiau ir galingesnę moralinės drąsos manifestaciją. Paminėti kultūriniai herojai leidžia suprasti, kad šeštosios stadijos asmenybės (jau nebepaprasti asmenys) yra pasiruošusios *paaukoti savo gyvybę* už moralinius įsitikinimus, o tie, kas tokiai aukai pasiruošę nėra, iki galo nepriklauso finaliniam moralinės brandos išsipildymui. Tuomet greta kognityvinių funkcijų tobulinimo, šis fundamentalus *moralinis* judesys (perėjimas iš penktosios į šeštąją stadiją) numato ir ne mažiau svarbų motyvacinį horizontą, tai yra drąsą savo įsitikinimus prilyginti gyvenimui. Taip pat, pagal paties Kohlbergo pastebėjimą (kad yra įmanoma pasižymėti šeštajai stadijai reikalingomis kognityvinėms savybėms, bet kartu nenorėti susieti savo gyvenimo (ar mirties) su šia stadija ir „leistas žemyn“), pirmasis negali absoliučiai sąlygoti antrojo – tai yra asmuo gali *galėti*, bet *nenorėti* rinktis aukštesnio veikimo (gyvenimo kaip moralinės brandos) lygmens. Tuomet kyla klausimas: kaip individai įgyja šiai fatališkai šeštajai stadijai neišvengiamos drąsos? Pats Kohlbergas į šį klausimą neduoda jokio aiškaus atsakymo.

Tikrai suprantama, kad išstobulinti kognityviniai gebėjimai neabejotinai gali padėti daryti tam tikrų moralinių išvadų, pavyzdžiui, išvelgti moralinį blogį laisvės apribojime. Taip pat pagrįsta manyti, kad įprastomis aplinkybėmis individai linkę (bent jau tam tikru mastu) identifikuotis su didesne žmonių grupe. Tačiau jei taip, tai kaip išvystytų kognityvinių gebėjimų akivaizdoje individai tampa visaverčiais šeštosios stadijos nariais, tai yra įgyja neįlygstamos drąsos (net mirties akivaizdoje) ginti individualius įsitikinimus?

4. Kas yra *moralinė raida*?

Kad atsakytume į pagaliau iškeltą esminį tyrimo klausimą, turime hipotetiškai, atsiriboję nuo emocinio konteksto palyginti, kaip būtų įgyvendinta Kohlbergo tipo moralinės raidos (iki ketvirtosios stadijos imtinai) vizija radikaliai skirtingose visuomenėse, pavyzdžiui, totalitarinėje hitlerinėje Vokietijoje ir, tarkim, šiuolaikinėje liberalioje egalitarinėje visuomenėje (pavyzdžiui, Kanadoje). Pastarojo tipo visuomenės, kartu su išplėtotą socialinės rūpybos sistema, aiškiai išpažįsta gyvybės vertybę, kai hitlerinė santvarka yra viena iš nedaugelio (greta JAV egzistavusio vergovinio ir diskriminacinio periodų, stalinistinės Rusijos, totalitarinio pietų Afrikos režimo) modernioje istorijoje, tapatintinos su blogio institutu. Jei sektume Kohlbergo teorija paraižiu, tai galėtume tarti, kad pirmosios moralinės raidos stadijos neturi nieko bendra su asmeniui pateikiamų vertybių „verte“ ar rūšimi bei asmens ugdymo ypatumais. Čia Kohlbergas išpažįsta absoliučiai priešingą Aristoteliiui požiūrį į moralinę raidą, nes pastarasis teigė, kad moraliai geru galima tapti *tik* nuolat „moraliai treniruojantis“, tai yra dori veiksmai turi plaukti iš įpročio, vadinasi, nuolat.

Plėtojant Kohlbergo asmens raidos vizijos

taikymą konkrečiose, tačiau radikaliai skirtingose visuomenėse, reikia pripažinti, kad asmenys, pritarę antisemitiniams nacistinės Vokietijos lozungams, išreikštų lygiai tokią pat „vykusią“ moralinę brandą kaip ir liberalios egalitarinės valstybės piliečiai, atstovaudami savos visuomenės teisingumą palaikančioms vertybėms. Taip yra todėl, kad iki ketvirtosios stadijos nėra numatomas vertybių turinys, o tik motyvacija ir autoritetas, šiuo atveju – visuomenė ir ją saistantys lozungai. Kita vertus, galima teigti, kad gebėjimas tapatintis su tam tikra grupe nuolat išplečiant tapatumo referentą iki visuomenės apskritai, konstituoja psichologinio vystymosi formą. Tuomet, pagal dilemos taisyklę, pagrįsta teigti, kad šių dviejų visuomenių atveju turime paralelinę psichologinę raidą. Tačiau ar iš to seka ir moralinės raidos dėsningumai? Jei ne, kvestionuojamas bendrasis Kohlbergo asmens raidos vizijos principas, tai yra paralelizmas tarp psichologinės ir moralinės brandos.

Atsakydami į iškeltą problemą, visų pirma, turime pabrėžti, kad negalime kalbėti apie moralinę raidą atsietai nuo (vertybių) turinio⁶. Antra, galima parodyti, kad kognityvinė ir moralinė raida nėra tokios paralelios ar izomorfinės, kaip manė Kohlbergas. Jei pasitikėsime istorijos vertinimu, jau parodėme, kad įmanoma „būti“ ketvirtojoje stadijoje, tačiau kartu išpažinti nuskalstamą žmonijai blogį. Kita vertus, Kohlberg turėtų sutikti su išvada, kad didžioji nacistinės visuomenės dalis nebuvo psichologiškai pažengusi toliau ketvirtosios sta-

⁶ Sprendžiant moralės klausimus šiuolaikinėje psichologijoje teigiama, kad nebepakanka analizuoti tik kognityvinių procesų ir moralės sąsajų, bet būtina plačiau tyrinėti tiek kontekstą, kuriame vyksta moraliniai sprendimai (Krebs and Denton 2005: 635), tiek asmenybę, didesnę dėmesį skiriant emocijų ir motyvacijos sričiai (Campbell and Christopher 1996; Jaffee and Hyde 2000).

dijos todėl, kad pats teigė, jog jau penktojoje stadijoje laisvė ir gyvybė tampa nediskutuojamomis, universaliomis vertybėmis.

Kohlbergo gynybai galima pasakyti, kad net šeštosios stadijos „nariai“ gali nesutarti dėl fundamentalių moralinių problemų, pavyzdžiui, vergovės. Sokratas šiai pritarė daugiau nei Linkolnas, o šis – labiau nei M. L. Kingas. Kita vertus, gerokai lengviau pasiekti šeštąją stadiją šiuolaikinėse Vakarų Europos visuomenėse nei penktojo amžiaus prieš mūsų erą Atėnuose ar pirmojo mūsų eros amžiaus Jeruzalėje. Tačiau, net jei atsižvelgtume į istorinį kontekstą (Thomas 1989), tai vargu ar padarytų nacistinės Vokietijos režimą patrauklesnį, menkiau nusikalstamą. Juk galima tarti, kad tiek Sokratas, tiek Linkolnas buvo moraliniai savo laikmečio vėliavnešiai, nors iš esmės ir pritarė vergovei, ko nepasakysi apie nacistinę Vokietiją ir jos lyderius⁷.

Kitas, svarbesnis klausimas: jei, pasak Kohlbergo, net šeštojoje stadijoje asmenys gali nesutarti dėl moralės fundamentų, kaip tuomet yra su neatsiejamu nuo šios stadijos universalumo reikalavimu? Ar šis universalumas numato ne absoliutų (nepriklausomą nuo istorinio konteksto) moralės normų palaikymą, o silpnesnę versiją, tarkime, kad to paties istorinio konteksto sąlygoti asmenys jau sutartų dėl universalių moralės dėsningumų. Tačiau vėlgi, jei pasirenkama silpnesnė versija, tai kognityvinė ir moralinė branda nėra tokios izomorfinės, kaip manė Kohlbergas.

⁷ Moraliniai ir psichologiniai individualų visuomenę palaikančių principų perėmimo procesą lydintys aspektai buvo išsamiai analizuojami straipsnyje *Demokratija: autonomos ar theonomos?*. Tokia perspektyva leido parodyti, kaip konformizmas su visuomenės vizija palaikančiomis idėjomis (net ir demokratinėmis) reiškiasi kaip žmogaus individualią trajektoriją bendrame „progreso“ tapse įprasminanti ir patvirtinanti funkcija (Briedis 2006).

Čia dera vėl atsiminti Aristotelio iškeltą moralinio įpročio principą, kuris, be kita ko, reiškia, kad tvirta dispozicija daryti tai, kas teisinga, įgyjama tik per tam tikrą laiką, taip pat dorybėmis pagrįstas elgesys seka iš „gimininųjų“ vertybių praktinio patvirtinimo. Iš šios aristotelinės perspektyvos galime paklausti, kas rodo, kad nacistinė visuomenė manifestuoja tinkamą ketvirtajai stadijai moralinę brandą ir ar įmanomas tokiaame kontekste judesys į penktąją moralinės brandos stadiją?

Būtina tokio judesio sąlyga yra atitinkama ideologija (šiuo atveju turime nacistinę), kurios priėmimas (pagal Kohlbergo „nuoseklus judėjimo stadijose“ sampratą) ruošia dirvą persikėlimui į penktąją stadiją. Tačiau persikėlimas į aukštesnę pakopą numato didesnės moralinės gerovės formą, todėl neišvengiamai kyla klausimas, ar bet kokia tvarka gali tapti tokio aukštesnio gėrio pakopa. Mažant „aristoteliškai“, jei tokios dorybės kaip sąžiningumas išsiugdymas yra tikro moralinio tobulėjimo atvejis, tai vargu ar to pasieksi mokydamasis ir mokydamas meistriškai meluoti, lygiai kaip ir siekti gerumo dorybės propaguojant sadizmą. Todėl tikrai nesuprantama tai, kad ketvirtosios stadijos egalitarinės visuomenės atstovas ir nacistinės ideologijos išpažinėjas, t. y. abu demonstruoja vienodai tinkamą progresą moralinės raidos kelyje.

Tai leidžia teigti, kad moralinė branda negalima, jei nėra jokio fundamentalaus įsivaizdavimo apie gėrį ir blogį turinio. Tad nors iš dalies teisinga, kad moralinė raida reikalauja gebėjimo (kognityvinio) tapatintis su kitais, to nepakanka net ankstyvosiose stadijose, tad nėra aišku, kodėl šios (ankstyvosios) Kohlbergo stadijos galėtų būti vadinamos *moralinės* raidos stadijomis. Moralinė raida atrodo taip pat negalima be moralinės veiklos praktikavimo, o Kohlbergo teorija, nors ir nėra nesuderinama su tokiomis praktikomis, tačiau joms neiskiria jokio centrinio vaidmens.

Paskutinis klausimas, kurį turime apsva-
styti dėl iškeltų uždavinių, gali būti suformu-
luotas taip: jei moralus žmogus yra tik toks,
kuris gali paaugoti savo gyvenbę dėl moralinių
įsitikinimų, ir jei tai nėra pagrįsta vien speku-
liatyviu gėrio ir blogio pažinimu, tai kas yra
tokios nekasdieniškos (antgamtinės) būtybės,
šeštosios stadijos gyventojo motyvacinis rams-
tis? Atsakymas yra pakankami žemiškas, ta-
čiau įvedantis aiškumo į šeštosios stadijos na-
rių motyvaciją, taip pat ir į visą sistemą. Tai
yra savigarba, ar kitaip – savęs vertinimo struk-
tūra (*self-esteem*).

Ši sąvoka apskritai išreiškia faktą, kad eg-
zistuoja tokia veikla, kurią individas atlieka
(arba turi atlikti) ypač gerai ir pagal kurią jo
gyvenimas gali būti vertinamas, bent jau tu,
su kuriais individas tapatinasi. Savigarba gali
būti susieta su bet kuria veikla – sporto šaka,
gamybos rūšimi, paslaugų sfera ir t. t., taip pat,
o gal ir visų pirma (anapus *know how* sferos),
su moraliniu elgesiu. Nors neretai manoma,
kad šiuolaikinio žmogaus savigarbą lemia ne
viena veikla, jei pamąstomi tokie žmonės kaip
„geras mokslininkas“, bet „blogas šeimos žmo-
gus“, galima teigti, kad pirminis savigarbos šal-
tinis yra vienas, ir jį jį sąmoningai ar ne ir krei-
piamos visos preliminarios žmogaus pastan-
gos. Tarkim, Motinos Teresės atveju sėkmė
gailėstingumo ir labdaros misijose nublanki-
na visas kitas šios moters gyvenimo sferas, o
mūsų ji yra vertinama būtent už šią sėkmę. Ki-
ta vertus, sporto atletų lūkesčiai neretai nesą-
moningai yra susiejami su viena sritimi, o tai
vėliau (ankstyvos karjeros pabaigos atveju)
skaudžiai atsiliepia psichologiniam asmens
vientisumui. Pirminis savigarbos šaltinis yra
pamatinis žmogaus gyvenimo fundamentas.

Kai tam tikrų aplinkybių įgyvendinimas yra
būtinai, kad būtų išbaigta sfera, kuri yra pir-
minė savigarbos atžvilgiu, jokia auka neatro-
do pernelyg didelė. Iš to plaukia išvada, kad

jei šeštosios stadijos individai yra pasiryžę bū-
ti kankiniais dėl teisybės, taip yra todėl, kad
šios stadijos individai išpažįsta moralų elgesį
kaip pirminį savigarbos šaltinį. Tai keista min-
tis visuomenėje, kurioje moralė atitinka ket-
virtąją stadiją, o savigarbos šaltinis paprastai
yra karjeros rodikliai. Tiesa pasakius, šiuo-
laikinis žmogus net nėra provokuojamas to-
kiems didvyriškiems apsisprendimams, jam
„sekasi“ išvengti fundamentalių moralinių di-
lemų, nors tai ir neleidžia net nuspėti savo
tikrosios moralinės vertės. Kita vertus, tokia
ištikimybė moralei irgi turi savo kainą – Sok-
ratas pasišventęs mokymui apleido šeimyni-
nes pareigas ir rūpesčius, taip pat ir bet ko-
kio amato sritį. Taip pat Mohandas Gandis
ir Martinus Liuteris Kingas niekaip neva-
dinti pavyzdžiais tėvais. Vadinas, prisirišimas
prie vieno moralės aspekto gali nujautrinti
kitų moralinių reikalavimų, aidinčių kitose
gyvenimo sferose, balsą.

Taigi panašu, kad priešingai deontologinei
pozicijai, o ir paplitusiai nuomonei, pasišven-
timas moralei nėra nepriklausomas nuo pozi-
tyvių šio apsisprendimo teikiamų efektų pa-
ties asmens savigarbai. Kita vertus, kai savi-
garbos klausimas yra taip stipriai išsisknijęs
vienoje veiklos sferoje (nesvarbu, moralėje ar
ne), neišvengiamai nepastebime kitų sričių,
taip pat ir moralės problematikos. Žvelgiant
iš kognityvinės raidos perspektyvos, ryžto mirti
už moralinius įsitikinimus idėja atrodo labai
trikdanti, net jei dėl to pasiekama „Kohlber-
go tipo“ moralinė branda.

Išvados

1. Kohlbergo pasiūlyta moralinės raidos
sistema atskleidžia, kaip kognityviojoje psicho-
logijoje, tyrinėjant formalias mąstymo opera-
cijas, galima analizuoti moralės filosofijos
klausimus. Kohlbergo išskirtos moralės raidos

stadijos pagrindžia žmogaus moralinės raidos universalumą, o postuluojuama aukščiausia moralinės raidos stadija patvirtina prielaidą, kad galima pagrįsti universalią etikos teoriją. Mėgindamas nustatyti universalius moralinės raidos principus, Kohlbergas parodo ir moralinių samprotavimų individualius skirtumus, kurie patvirtina, kad konkretaus asmens moralinis elgesys gali labai priklausyti nuo žmogaus moralinės raidos etapo. Individualūs moralinės raidos skirtumai įgalina geriau suprasti elgesio įvairovę priimant sprendimus konkrečiose situacijose.

2. Kognityvinė ir moralinė raida eina kartu, nes 1) konfliktai yra neeliminuojama socialinių sąveikų visumos dalis; 2) apeliacija į moralę iš esmės yra vienintelis patenkinamas šių konfliktų sprendimo būdas; 3) todėl, kad konfliktai darosi vis sudėtingesni, privalu judėti „aukštyn“, tai yra atrasti adekvačias moralinio žinojimo ir argumentacijos formas, idant išspręstume šiuos konfliktus adekvačiai. Individai pradeda sąmoningą socialinę veiklą, užsiėmę išimtinai egocentrinę nuostatą, o dėl kognityvinių gebėjimų raidos, kuri savo ruožtu yra lemiamą nuolatinio poreikio spęsti vis sudėtingesnius socialinius konfliktus, pagaliau įgyja altruistinę, į *kitą* atsižvelgiančią perspektyvą, kurios galingiausia išraiška ir yra šeštoji stadija.

3. Vienas chrestomatinių, tačiau ir proble-

miškiausių Kohlbergo asmens raidą detalizuojančios sistemos principų yra universalus paralelizmo tarp kognityvinės ir moralinės raidos įtvirtinimas. Nors sunku paneigti, kad egzistuoja universalios kognityvinės ir moralinės asmens raidos stadijos, straipsnyje dekonstruome jas siejančią paralelizmą. Kita vertus, šis paralelizmas leidžia (iki tam tikros ribos) įvertinti ir įdaryti įtaką moralinės brandos evoliucijai nesikreipiant į joki vertybinių moralinių turinį. Jei tam tikrų visuomenių (totalitarinių ideologijų) pamatinėse idėjose negalime aptikti fundamentalaus vertybinio – moralinio turinio, vadinasi, niekaip negalime jų vadinti moralinės raidos formomis. Tai numato tam tikrą universalų moralinį turinį, kuris yra būtinas bet kokios moralinės raidos formos sąlyga. Tuomet kvestionuojamas bendrasis Kohlbergo asmens raidos vizijos principas, tai yra paralelizmas tarp kognityvinės ir moralinės brandos.

4. Penktoji stadija Kohlbergo moralinės raidos teorijoje iš esmės atitinka utilitarizmo doktriną, o šeštoji – deontologinį požiūrį. Dekonstravus moralumo ir kognityvumo koreliacijas, negalima sutikti su išvada, kad deontologinė argumentacija yra kognityviai sudėtingesnė už utilitarinę, todėl moraliai adekvatesnė, ir atvirkščiai. Kita vertus, sudėtinga utilitarizmo ir deontologinės etikos kontraversija nėra išspręžiama vien kognityviosios psichologijos priemonėmis.

LITERATŪRA

Aristotelis. 1990. *Rinkiniai raštai. Nikomacho etika*. Vilnius: Mintis.

Briedis, M. 2006. „Demokratija: autonomos ar theonomos?“, *Problemos*, Priedas:110–123.

Campbell, R. L., Christopher, J. C. 1996. „Moral development theory: A critique of its Kantian pre-suppositions“, *Developmental Review* 16(1):1–47.

Gibbs, J. C., Basinger, K. S., Grime, R. L., Snarey, J. R. 2007. „Moral judgment development across cultures: Revisiting Kohlberg's universality claims“, *Developmental Review* 27(4): 443–500.

Jaffee, S., Hyde, J. S. 2000. „Gender differences in moral orientation: A Meta-Analysis“, *Psychological Bulletin* 126(5): 703–726.

Kant, I. 1964. *Groundwork of the Metaphysic of Morals*, trans., by H. J. Paton. New York: Harper and Row.

Kohlberg, L. 1971. *From Is to Ought: How to Commit the Naturalistic Fallacy and Get Away with it in the Study of Moral Development*. New York: Academic Press.

Kohlberg, L., Lickona, T. 1976. *Moral Stages and Moralization: The Cognitive-developmental Approach. Moral Development and Behaviour: Theory, Research and Social Issues*. Rinehart and Winston.

Kohlberg, L. 1981. *Essays on Moral Development: Vol. I*, "The Philosophy of Moral Development: Moral Stages and the Idea of Justice". New York: Harper and Row.

Krebs, D. L., Denton, K. 2005. „Toward a more pragmatic approach to morality: A critical evaluation of Kohlberg's model“, *Psychological Review* 112(3): 629–649.

Mill, J. S. 2005. *Utilitarizmas*. Vilnius: Margi raštai.

Neisser, U. 1967. *Cognitive Psychology*. New York: Appleton-Century-Crofts.

Piaget, J. 1997. *The Moral Judgment of the Child*. New York: Free Press Paperbacks.

Piaget, J. 1971. *Psychology and Epistemology: Towards a Theory of Knowledge*. New York: The Viking Press.

Piaget, J. 1977. *The Development of Thought*. New York: The Viking Press.

Thomas, L. 1989. *Living Morally: A Psychology of Moral Character*. Philadelphia: Temple University Press.

COGNITIVE PSYCHOLOGY AND MORAL PHILOSOPHY: ON THE IMPLIED PARALLELISM BETWEEN COGNITIVE AND MORAL DEVELOPMENT

Mindaugas Briedis, Evaldas Kazlauskas

Summary

The analysis presented in the article is devoted to the implied parallelism between cognitive and moral development. We discuss whether these universal aspects of human development are fundamentally interrelated, and if the answer is yes, then how this is possible. In order to reach our tasks, we refer to the widely known theory of cognitive and moral development formulated by Lawrence Kohlberg who was directly influenced by the prominent Swiss scientist Jean Piaget.

Kohlberg's theory of moral development emphasizes cognitive processes as the key component in moral judgments. Development of cognitive abilities has a huge impact on moral development. Although Kohlberg's stages of moral development enable to structure cognitive and in a broader sense the psychological processes and probably help to predict moral actions, there are a number of weak arguments in his theory which we discuss in this article. Presentation of Kohlberg's theory, as well

as its revision, and critics are the key points of the article.

A juxtaposition of moral philosophy and cognitive psychology reveals new trends in the analysis of relevant moral issues, while the main focus of these different fields is still contradictory – human cognitive processes and moral maturity. Utilization of cognitive psychology defining moral issues while using cognitive methods definitely broadens the scope of cognitive psychology, and contributes to moral philosophy. The interdisciplinary approach to psychology and philosophy which we choose in the article enables us to confront the complex issues of cognition and the moral problems using different approaches, and at the same time we conclude that this discussion contributes to a broader understanding of the role and boundaries of both psychology and philosophy.

Keywords: moral development, cognitive development, stages of development, moral philosophy, psychology.